

צפת, מס' 11

שנת 1315

נשלם זה הספר בכ"ז ימים לחדש טבת¹ בעיר צפת קצה [ארץ ישראל].

מקור: כ"י אוקספורד, בודליאנה, Marsch. 344 (קטלוג נויבאוואר, מס' 607), דף 99 ע"א קולופון היד החזקה לרמב"ם, ספר נזיקין.

ספרות: ראה לעיל, מס' 10.

1 כתב-היד נכתב באותה הכתיבה של כתב-היד הנזכר לעיל (מס' 10), וכנראה הועתק באותה השנה: הי"ע"ה / 5 ביאנואר 1315.

צפת, מס' 12

בין שנת 1316 לשנת 1322

לדרום של קדש כמו יום על ראשי ההרים עיר ושמה צפת --- והיא עיר חדשה מוסבת שם הישנה¹ --- לצפון זה צפת, בפחות מאלפים אמה, על הר גבוה, היא בירי --- ומפני היות שם² [מאחינו בני ישראל קהל³] גדול, ישמרם האל, הואלתי להודיע מאיזה שבט היא, וזה שהיא בשבט נפתלי.

מקור: כפתור ופרח, עמ' רפג, רפד-רפה.

1 כוונתו לומר, שאין זו צפת הנזכרת בשופטים א: יז, אלא היא קרויה על-שמה.

2 כלומר, בצפת.

3 השלמת א"מ לונץ.

צפת, מס' 13

שנת 1325

כנפש המחבר והגומר בחדש אייר שנת פ"ה לפרט, פה בצפת שבגליל העליון, שם טוב בן ר' אברהם ז' (כרונו) (לחיי) (העולם) (הבא) בן גאון.¹

מקור: כ"י פאריס, הספרייה הלאומית, heb. 840, דף 117 ע"א – ס' בדי אהרן ומגדל חננאל, מהדורת פאקסימיליה: ירושלים תשל"ז, חתימת המחבר בסוף ספרו.

פירוס: H. Zotenberg, Catalogues des Manuscrits Hebreux et Samaritains de la Bibliotheque Imperiale, Paris 1866, p. 144.

ספרות: ח' מיכל, אור החיים, פראנקפורט על נהר מייין, תרנ"א, סימן 1216, עמ' 600; לוינגר, ר' שם טוב.

1 המחבר, יליד ספרד, עלה לארץ-ישראל אחרי שנת ע"ג / 1313 והגיע אליה לפני שנת ע"ה / 1315. חתימת ס' בדי אהרן ומגדל חננאל היא הידיעה הראשונה על ישיבתו בצפת. בס' מגדל עז על הרמב"ם הביא ידיעות רבות על מנהגים שרווחו בארץ-ישראל. ספרו האחר, ס' כתר שם טוב, נתחבר עוד בספרד. סיכום תולדות המחבר וספריו ראה: לוינגר, ר' שם טוב.

צפת, מס' 14

שנת 1325 בקירוב

בעמוקה ר' יונתן בן עוזיאל --- ועליו ציון יפה עד מאד אבני גזית,¹ והוא ב[נין] חדש נתעסק בבניינו והשתדל הרב ר' שם טוב גאון ז' (כרונו) (לחיי) [העולם] (הבא) הספרדי ממדינת שוריא² עם הלועזים³ הנכבדים שהיו מצואים! בעיר צפת באותו הזמן, כי היו שם מג[ד]ול[ני] ברצל[ונה] ומאנשי ספרד ומצרפת ואשכנז [ו]ר[ני]ת.⁴ ובעונות נשאר עתה מעט מהרבה.

מקור: TS, Ar. 49169, אילן, מס' א.

1 על קבר ר' יונתן בן עוזיאל ראה המדור "מקומות קדושים", הערך "עמוקה". על בניית הציון ראה שם מס' 10.

2 על ר' שם טוב בן אברהם ז' גאון ראה לעיל, מס' 13, הערה 1 (ושם מראי-מקומות).

3 כלומר, איטלקים ("איטליאנים").

4 יש להבחין בין דבריו של המחבר על ישיבתם בצפת של "לועזים" ושל "אנשי ברצלונה", הכוללים ידיעות חד-משמעיות, ובין הצירופים "ספרד וצרפת" ו"אשכנז וריפת", שהם מטבעות מקראיים (עובדיה א: כ; בראשית י: א), ולכן אין לקבלם כפשוטם. לדרכו של המחבר לציין המון עם במטבעות-לשון מקראיים השווה המדור "מקומות קדושים", הערך "רמה", מס' 22, שם הוא מציין את הבאים לקבר שמואל הנביא כבאים "מפתרוס] ומשנער ומ[מת]". דומה, כי כוונת המחבר היא לציין את הימצאותם של ספרדים ואשכנזים בצפת בלבד, וכי אין כוונתו לכלל המרכיבים שציינו. בנאמר כאן יש לראות אפוא ידיעה על ישיבתם בצפת של ספרדים, לרבות בני בארצלונה, לועזים ואשכנזים. על תארוך התעודה ראה המבוא למדור "מקומות קדושים", שם יוחסה התעודה לשלהי המאה הטי"ו. משום כך יש להתייחס לידיעה שלפנינו בזהירות. מכל-מקום, המחבר מציין במפורש, שחלף זמן רב מאז ההתרחשות: "שהיו בצפת באותו הזמן --- ובעונות נשאר מעט מהרבה". עם זאת אין בנאמר כאן כדי לפסול את ערכן של הידיעות, שכן אין ספק, כי הידיעה על השתדלותו של ר' שם טוב ו' גאון לבניין ציונו של יונתן בן עוזיאל היא ידיעה מהימנה, שהגיעה מן-הסתם לידי הכותב כדרך שהגיעו כל מסורות הקברים, המשמרות מסורות מדויקות במשך דורות הרבה. על חכמים ספרדים ואשכנזים בצפת במאה הי"ד ראה להלן, מס' 17, 21 ועוד.

שנת 1336

צפת, מס' 15

הגהתי זה הספר מספר מוגה, ועליו חתימת המחבר ז(כר) ק(דוש) ל(ברכה), שהוגה מספרו בכתיבת ידו --- והשלמתי אותו ביום חמישי ראש חדש טבת שנת א' תרמ"ח לשטרות, צ"ז לפרט היצירה¹ שנת השמטה² בעיר צפת דמגליל העליון הסמוכה לעין אלזיתון נחלת נפתלי --- וכתב --- חייא הכהן ב(ן) ר' ברכות הכהן.

מקור: כ"י אוקספורד, בודליאנה, Hunt. 219 (קטלוג נויבאואר, מס' 598), דף 259 ע"א – היד החזקה לרמב"ם, הגהה בסוף סדר זרעים.

ספרות: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, א, עמ' 262; לוינגר, ר' שם טוב, עמ' כה.

1 ל' בכסלו ה' צ"ז / 6 בדצמבר 1336.

2 שנת השמיטה שצוינה כאן אינה מתאימה לחישוב השמיטה על-פי שיטת הגאונים וכפי שנקבע במשנה תורה לרמב"ם, כמקובל בזמננו. לשיטה זו היתה השמיטה בשנת צ"ו. על בעיה זו ראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה משנת 1337.

שנת 1345

צפת, מס' 16

וכתב אותו לעצמו העבד הצעיר שלמה בן ישועה (ס(פיה) ט(ב)), וסיים בששי בשבת בשנים ועשרים יום לחדש כסליו שנת ה'ק"ו¹ לבריאת העולם במדינת צפת בגליל העליון.

מקור: כ"י אוקספורד, בודליאנה, Poc. 69 (קטלוג נויבאואר, מס' 1973), דף 35 ע"ב – קולופון של ס' זהר אלראיא' (– ס' פרחי הגנים) מאת משה אבן עזרא.

1 19 ביאנואר 1345.

בין שנת 1335 לשנת 1341

צפת, מס' 17

In capite huius maris versus aquilonem est altum et fortissimum castrum cum villa simul Japhet¹ vocatum, quo tempribus meis Judeus de partibus Westphaliae cum uxore sua habitabat.

מקור: Ludolphi Rectoris Ecclesie Parrochialis in Suchem – De Itinere Terrae Sanctae, ed. F. Deycks (Bibliothek des literarischen Vereins, XXV), Stuttgart 1851, p. 97

תרגום

בראש הים ההוא² כלפי צפון ניצב מבצר גבוה ואיתן מאוד, יחד עם עיר הנקראת צפת. בזמני התגורר שם יהודי מווסטפאליה, יחד עם אשתו.

ספרות: ברסלבי, לחקר ארצנו, עמ' 132.

1 צריך להיות Saphet

2 ים-כינרת.

צפת, מס' 18

המחצית הראשונה של המאה הי"ד

משה בן שמואל הצפתי.¹

ספרות: מאן, טקסטים ומחקרים, ב, עמ' 122, 201–255 ומפתח; אשתור, תולדות היהודים במצרים ובסוריה, א, עמ' 308–310; ב, עמ' 554, מס' 39.

1 משורר קראי ממוצא צפתי, שפעל בעיקר במצרים. במקומות שכתב העיד על ביקורו בדמשק ובירושלים אצל הרופא הקראי אברהם. קטע מן הדיוואן שלו ראה לעיל, הערך "ירושלים", מס' 91.

המחצית הראשונה של המאה הי"ד

צפת, מס' 19

טקסט בערבית.

מקור: אבן חגיר אלעסקלאני, אלדרר אלכאמנה פי אעיאן אלמאה אלתיאמנה, ד, היידראבאד, 1350 להגירה, עמ' 483, שורות 4-7.

תרגום

יוסף בן אבו אלביאן אלאסראאילי היה לפניו יהודי, ששירת כפקיד בהנהלת החשבונות בצפת ושירת בדמשק אצל האמיר ארג'ואש¹ וזולתו, והתאסלם מרצונו משום שהיה נפגש עם אבן תימיה² ואבן אלוכיל, והיה נוח לבריות, לא היה בו כל רע. מת בחודש רג'ב שנת 741³, וכבר עבר את גיל השמונים.

ספרות: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, א, עמ' 289–290.

1 על אמיר זה ראה: אבי"נ פולק, ציון, ג (תרצ"ח), עמ' 85.

2 מחשובי המלומדים המוסלמים בימי הביניים המאוחרים. פעל בעיקר בדמשק עד שנת 1317. נמנה עם האסכולה ההלכתית החנבלית המחמירה.

3 בין דצמבר 1340 ליאנואר 1341, כלומר, נולד בשנת 1260, בקירוב.

שנת 1350, בקירוב

צפת, מס' 20

טקסט בערבית.

מקור: כ"י ברלין, ספריית המדינה, מס' דף 16 ע"ב – עלי בן עבד אלכאפי אלסבכי, אלמואהב אלצמדיה פי אלמוארית' אלצפדיה, דף 16 ע"ב.

פירסום: W. Ahlwardt, Die Handschriften-verzeichnisse der Koniglichen Bibliothek zu Berlin, Berlin 1892, IV (17), No. 4714, p. 201.

תרגום

השבח לאל, שעשה את חוק האיסלאם לחוק השליט עד יום-הדין --- ובכן הגיעה אלי שאלה אודות יהודי מאנשי החסות שמת בצפת ולו אישה ושלוש בנות, ושואלים האם לממונה על האוצר הרשות לתבוע כשלא למוסלמים את הנותר לאחר הפחתת השמינית של האישה ושני השלישים של הבנות וכו'.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

יד יצחק בן-צבי
המכון לחקר ארץ ישראל ויישובה

ספר היישוב ג:
מקורות למקומות היישוב היהודי

ספרות: M. Schreiner, Notes sur les Juifs dans l'Islam, REJ, XXIX (1894), pp. 208–210; M. Steinschneider, Polemische und apologetische Literatur in arabischer Sprache, Leipzig 1877, p. 79, n. 2. אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, א, עמ' 314.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3